

Komentar in karta: 2/68

SLA V166.01 'greda'

Mojca Horvat

1. Gradivo

Za pomen 'oddeljena ploskev obdelane zemlje na vrtu', knj. *grêda* (*é*), je tudi v narečjih najpogostejši leksem *greda*, redko tudi *gred*, *gredica* in *gredno*. Drugi najpogostejši leksem je *leha*, ki je zemljepisno zamejen na zahodnejše govore – iz istega korena sta tvorjeni še *lehica* in *lešica*. Na večjem sklenjenem območju se pojavlja tudi leksem *petelj* z izpeljankama *peteljč* in *petljíč*, na manjšem območju pa leksemi *štrop/strop* in *njiva* ter tvorjenke s korenoma *plant-* in *kvadr-*. Ostali leksemi so redki ali enkratni.

Zapisani leksemi imajo v nekaterih govorih dodatne pomenske ali stilistične oznake: *greda* v T001 'zelenjavni vrt', v T255 'ograjeno', v T239 'ograjen vrt', v T038 'neograjen vrt', *leha* v T193 'ozka njivica', v T208 'njiva', *kraj* v T212 'na njivi', *razklad* v T002 'na njivi', *pleh* v T089 'majhna njiva', *sreda* v T196 'del njive' in *konec* v T062 'brazda'. Leksem *greda* ima v T211 in T297 stilistično oznako redko, v T236 oznako novejšo, enako kot leksem *petelj* v T029.

2. Morfološka analiza

greda < **grêd-a* 'za obdelovanje primeren kos zemljišča, leha'

gred < **grêd-ɐ*

gredica < **grêd-ic-a*

gredno < **grêd-ɐn-o*

leha < **lēx-a* 'gredica, pas obdelane zemlje'

leh < *lēx-ɐ*

lešica < **lēš-ic-a*

lehica < **lēx-ic-a*

pleh < **plex-ɐ* ← **plex-a-ti* 'tolči, udarjati' in 'pljuskati, liti, brizgati' (prim. zvezo na *pleh orati* 'orati tako, da padajo brazde na isto stran' (ESSJ III: 53))

plehič < **plex-íť-ɐ*

njiva ≤ **niv-a* 'nižina, nizek svet'

njivica ≤ **niv-ic-a*

vrt < **v(ɐrt)-ɐ* ← rom. **ortu* < lat. *hortus* 'vrt'

vrtiček < **v(ɐrt)-íť-ɐk-ɐ*

sreda < **serd-a* 'sredina'

sredica < **serd-ic-a*

kraj < **kraj-b* 'skrajni rob, začetek, konec'

krajček < **kraj-bč-bk-b*

pet < **(pet)-b* ← nem. *Beet* 'greda, gredica' v bav. nem. izgovoru (*b* > *p*-)

mispet, nejasno, verjetno v zvezi s **(pet)-b*

petelj < **(petl)-b* ← nem. *Bettel* 'malenkost, drobnarija' v bav. nem. izgovoru (*b* > *p*-)

petljíč < **(petl)-it-b*

peteljč < **(petl)-bc-b*

kvader < **(kvadr)-b* ← nem. *Quader* 'kvader'

kvadrela < **(kvadrel)-a* ← ben. it. *quadrel* 'kvadratek', furl. *cuadrel* 'kvadrat, ploščica'

škvadra < **(škvadr)-a* ← it. *squadra* 'pravokotnik'

štrop/strop < **(štrop/strop)-b* ← furl. *strop* 'cvetlična greda'

planta < **(plant)-a* ← furl. *plante* 'rastlina, vrsta, nasad'

plantišče < **(plant)-išč-e*

plantica < **(plant)-ic-a*

plantar < **(plat)-ar-b*

paštenj, nejasno, verjetno v zvezi z ben. it. *pasteno* 'obdelano polje'

razklad < **orz-klad-b* ← **orz-klad-a-ti* ← **orz-klas-ti* ← **orz-* 'raz-' + **klas-ti* (< **klad-ti*) 'polagati'

rozar < **orz-or-b* (< **orz-or-j-b*) ← **orz-or-a-ti* 'razorati' ← **orz-* 'raz-' + **or-a-ti* 'orati'

konec < **kon-bc-b* ← **kon-b* 'konec, začetek'

zelnik < **zel-bn-ik-b* ← **zel-b* 'zelena rastlina'

garteljč < **(gartl)-bc-b* ← **(gartl)-b* ← nem. *Gärtlein* 'vrtiček' v bav. nem. izgovoru (*ä* > *a*)

parcela < **(parcel)-a* ← nem. *Parzelle* 'majhen kos zemlje'

kapuzišče < **(kapuz)-išč-e* ← **(kapuz)-b* ← nem. *Kappus*, *Kappes* 'zelje'

postačka, nejasno, najverjetneje v zvezi s **po-sta-ti* ← **po-* 'po' + **sto-j-a-ti* 'stati' (ESSJ III: 92)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *razklad* v T002, *konec* v T062, *lantana* v T101, *rozar* v T188, *zelnik* v T201, *garteljč* v T201, *postačka* v T392 in *parcela* v T410. Kot enkratnici s *-kvadr-* sta kartirana leksema *kvadrela* v T102 in *škvadra* v T103.

Kot enkratnice s *pet-* so kartirani leksemi *pet* v T010, *petljíč* v T004 in *mispet* v T018.

Kot enkratnici s *plant-* sta kartirana leksema *plantar* v T061 in *plantica* v T161.

Kot enkratnica z *gred-* je kartiran leksem *gredno* v T394.

Kot tretji in nadaljnji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *greda* v T129 in v T214, *gredica* v T191 in v T213, *kapuzišče* v T155, *kraj* v T212, *leha* v T131, *lehica* v T140, *njivica* v T148, *sreda* v T200 in nerelevanten odgovor *topla greda* v T201.

Kot nerelevantni odgovori so kartirani leksemi *konšerva* 'topla greda' v T137, *lantana* 'drog, gred' v T101 in *greda* 'pri strehi' v T142, T147 in T222.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V165(a).01 *sadni vrt* (2/66), V165(b).01 *vrt za zelenjavo in rože* (2/67);

OLA: /; ALE: 338; SDLA-SI II: 495 'leha'; ALI: /; ASLEF: 3695; HJA: /;

ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Greda je največkrat pravokotno, elipsasto ali okroglo oblikovano in ročno obdelano zemljišče, namenjeno predvsem sajenju in saditvi kulturnih rastlin zelenjave, stročnic, gomoljnic, korenovk, zelišč, dišavnic in okrasnega cvetja za potrebe lastnega gospodinjstva ali za prodajo. Velikost gred je odvisna od velikosti vrta, namena pridelave vrtnin, načrta saditve, osvetlitve in osončenja, delovnega orodja, ročnih spretnosti delovne sile, načinov zalivanja, likovnih spodbud in drugih dejavnikov. Velikost in načini zasajevanja gred so v bistvu del hišne tradicije, saj urejevalke in urejevalci vrtov uporabljajo večinoma isti vzorec velikosti in oblike gred več let zapored, večinoma se ta (hišna) tradicija prenaša na potomce. Za vsakoletno spomladansko določanje velikosti grede je najpomembnejša delovna sposobnost glavnega obdelovalca. Pomembna je zlasti širina, da obdelovalec, ko stoji na potki med dvema gredama z roko seže vsaj nekaj čez polovico širine grede, kar je pomembno tako za ročno saditev kot za ročno odstranjevanje plevela. Med gredami so ponavadi za širino stopala speljane potke, ki jih urejevalec pred načrtovanim delom na gredi obloži s približno enako širokimi deskami različnih dolžin, da se v primeru sveže obdelane ali razmočene grede zemlja preveč ne ugreza in po nepotrebnem tepta, strdi. Urejevalci grede in potke navadno redno čistijo saj bi sicer plevel udušil pridelek. Plevel ponavadi stresajo na kompost na vrtu ali ob njem, večje in že *osemljene* plevela pa zavržejo. Pomembno načelo pri obdelavi grede je vsakoletno načrtno kolobarjenje vrtnin, saj si lastnik oziroma uporabnik s tem zagotovi večji pridelek.

Prim.: Vodušek 1976

7. Skica

